

Artikel

Demokrati – Velfærdstat og offentlighed

Af Antje Gimmler, professor og forskningsleder ved Center for Anvendt Filosofi, Aalborg Universitet

Jeg takker Line Kollerup Oftedal, cand. Mag. i anvendt filosofi, for sproglig korrekturlæsning, faglige diskussioner og hendes input til den danske demokratiudvikling.

Historisk set er demokratibegrebet med sine grundlæggende begreber og principper blevet udviklet i oplysningstiden og har videreudviklet sig i de forskellige lande på forskellig vis. Det samme gælder borgerrettigheder og retsstaten. Der er to nyere udviklinger, som er værd at fremhæve og som hænger sammen med demokratiets konsolidering i årene efter anden verdenskrig: Den første er, at velfærdstaten og social kritik har tilføjet et mere substantielt rettighedsbegreb, som har medført forandringer i den måde hvorpå medborgerskabet bliver tænkt. Den anden udvikling er, at offentligheden som det bærende princip for et levende demokrati bliver endnu tydeligere - noget der bl.a. andet ses i forbindelse med digitale mediers udfordringer af demokratiet.

Velfærdsstaten

Velfærdsstatens store indtog i Danmark dateres tilbage til cirka 1900, men har fundet sin nuværende form efter anden verdenskrig (1945). Dens rødder kan spores helt tilbage til fx reformationen og den rolle som den protestantiske kirke spillede i de nordiske lande (Østergaard 2003; Knudsen 2003), til arbejdernes kamp for rettigheder og retfærdighed, andelsbevægelsen og flere. Det er særligt spørgsmålet om forholdet mellem rettigheder og deres faktiske brug, dvs. **effektive rettigheder** (Mouritsen 2015, 36), der dukker op når vi ser på forholdet mellem demokrati og velfærdsstat. Hvis vi følger den gængse definition af den nordiske velfærdstat, som Gøsta Esping-Andersen (1990) har formuleret, så er det en kombination af universalisme og dekommodificering af sociale rettigheder, der definerer det sociale demokratiske regime, som har udfoldet sig med den danske velfærdstat (se Mouritsen 2015, 150ff.). Pointen med universalismen er, at iflg. lighedsprincippet er alle individer i en velfærdstat berettiget til at få de samme statslige ydelser (fx børnepenge eller fri behandling hos lægen eller sygehuse). Dekommodificering betyder til gengæld, at ens medborgeres grundlæggende behov burde være dækket uafhængigt af det kapitalistiske marked og dermed uafhængigt af om medborgerne er selvforsørgende. Lige præcis her bliver abstrakte rettigheder på papir til effektive rettigheder: Ens ret til deltagelse i den offentlige debat og til at være en fulgyldig medborger bliver ikke begrænset af arbejdsløshed eller sygdom. Uddannelse, sygesikring, boligsikring etc. er velfærdsstatslige elementer, der sikrer, at medborgerne rent faktisk kan bruge deres demokratiske garanterede civile rettigheder. Det var også baggrunden for T.H. Marshalls (1950/1992) kritik af de abstrakte civile rettigheder i det liberale demokrati, som kun fastlægger chancerne for at deltage på lige fod med alle andre, men som faktisk ikke blev understøttet af en samfundsstruktur, der er påvirket af kapitalistiske markeds kræfter. Social klasse, argumenterer Marshall, betyder noget for den faktiske deltagelse i den demokratiske proces. Selvom alle i et demokrati principielt set har de samme rettigheder og principielt set bliver behandlet som lige, har alle ikke de samme muligheder for at realisere disse rettigheder. Også i Danmark kan vi se, at der stadig findes en betydningsfuld social arv og en skæv

fordeling af magtpositioner. Dog er Danmark i forhold til andre lande et af de lande med en meget lav ulighed i forhold til indkomstfordelingen (Ploug 2017). Med indtoget af velfærdstaten bliver demokratiet altså udvidet med sociale rettigheder og medborgerstatus bliver fortolket som det **sociale medborgerskab** (Mouritsen 2015, 150). Senere hen dukker også begreber som den multikulturelle medborgerstatus eller den kønsrelaterede medborgerstatus op. Det er særligt kvindernes kamp for deres muligheder for at realisere de principielle rettigheder, der har fået stor betydning i Danmark, men også i resten af den vestlige verden. Kampen for ligestilling var ikke kun en kamp om de samme rettigheder, men også en kamp om ligeløn, om fri abort, om børnepasning og dermed også en kamp om at blive en aktiv del af demokratiet og dermed medbestemmende (Christensen 2003). Kvindernes kamp om ligestilling er et eksempel på hvordan lighedsprincippet, borgerrettighederne og krav om muligheden for at bruge dem aktivt bliver til en stor drivkraft i samfundet.

Offentlighedens rolle for demokratiet

En anden udvikling i demokratiets tilblivelse er **offentlighedens** rolle for demokratiet. Som den tyske filosof Jürgen Habermas (*1929) har fremhævet i sin berømte bog "Borgerlig offentlighed" (1962), er det særligt offentlighedens rolle som forum for en åben og fri debat, der har påvirket demokratiudviklingen i oplysningstiden. Den levende offentlighed, hvor argumenter og ikke autoriteter gælder, blev dermed til en væsentlig del af demokratiet. Forudsætning for at offentligheden kan være levende er dog, at **ytringsfrihed** er en realitet. Det samme gælder den samfundssfære, der bliver omtalt som civilsamfundet. Med civilsamfund forbindes historisk set et skel mellem stat og hvad Hegel har kaldt det borgerlige samfund. Mens det borgerlige samfund for Hegel også omfatter det kapitalistiske marked, forstår vi i dag civilsamfundet som de foreninger, organisationer og associationer, som medborgerne selv organiserer og vedligeholder. Forudsætningen for et fungerende civilsamfund er forenings- og forsamlingsret. Igen kan her fremhæves hvordan retsstaten og dermed de grundlæggende borgerrettigheder spiller sammen med demokratiet som styreform. I Habermas' nyere demokratiteori (Habermas 2005) får offentligheden og civilsamfundet en prominent rolle som en nødvendig anden søjle ved siden af den første søjle i demokratiet, nemlig det demokratisk valgte parlament, retsstat og magtdeling mellem regering, parlament og retsvæsen. Den institutionaliserede politiske proces bliver dermed suppleret med offentligheden. Offentlighed skal forstås ganske bredt og rækker fra civilsamfundets foreninger over offentlig debat til artikler, kronikker etc. der findes på medier såsom i tidsskrifter eller på internettet. **Menings- og ytringsfrihed, forenings- og forsamlingsfrihed** er de garanterede frihedsrettigheder, der er nødvendige for en levende offentlighed. Men medborgerne skal også have en reel mulighed for at deltage i debatter og blive hørt i medierne. Det er her civilsamfundet træder til. Det bliver ofte sagt om Danmark, at det er foreningslivets fædreland (Mouritsen 2015, 8), men der findes også civilsamfund med rige foreningsliv i de andre vestlige demokratier. Forskellen på civilsamfundets rolle i Danmark og i andre lande er lidt groft sagt, at i et liberalt demokrati som USA, er civilsamfundet ofte mere en kompensation for den manglende velfærdstat, mens civilsamfundet i de sociale demokratier i de nordiske lande, er en selvstændig del af selve demokratiet. I offentligheden og i civilsamfundet bliver de problemer og temaer, som medborgerne oplever, ofte artikuleret først, for derefter at blive behandlet i parlamentet og muligvis genstand for lovgivning. Dermed bidrager offentligheden til den demokratiske proces, men kan også udøve kontrol af det politiske system.

Men fungerer offentligheden virkelig som den fjerde magt, som man nogle gange har kaldt for en uafhængig og ubestikkelig presse? Er offentlighedens funktion som kritikere af parlamentet, regeringen og retsvæsenet ikke problematisk i en tid, hvor medierne bugner af informationer og hvor forskellen mellem

falsk og sandt bliver vanskeligere at afgøre? Medierne og fremkomsten af de digitale medier er en udfordring for demokratiet (Gimmler 2001). På den ene side har man haft overdrevne forventninger om internettets demokratifremmende kraft. Det er rigtigt, at borgerne nu kan informere sig om stort set alle mulige emner, der kunne være relevante for at deltage i politiske debatter som kompetente medborgere. Det har ført til en større transparens ift. politiske beslutninger og til flere muligheder for borgerinddragelse. På den anden side findes der også en overdreven skeptisk og pessimistisk position, hvad angår internettets potentiale for demokratiet. Det er helt korrekt, at internettet er selektivt struktureret og den åbne og frie debat møder mange forhindringer – fx vises søgeresultater på Google i en særlig rækkefølge og på Facebook får brugeren kun bestemte reklamer, som et softwareprogram har fundet frem til på baggrund af den enkeltes forrige søgninger. Det er ikke kun et problem i forhold til privatsfæren og datasikkerhed, men også et demokratisk problem hvis borgerne på nettet kun møder ligesindede. (<https://www.b.dk/debat/internetkulturen-truer-demokratiet>; Sunstein 2001). Desuden kender vi alle til problemer såsom mobning over internettet eller mobiltelefoner. På nettet synes der ikke altid at herske en fri og åben debat, men ofte en aggressiv tone, der bliver brugt til at ydmyge andre mennesker på grund af deres politiske position, etniske herkomst eller køn. Medialisering af politik kan altså komme i konflikt med en åben og fri debat. Som så ofte findes der begge dele i de nye digitale offentligheder: Forhindringer og potentialer for demokratiet. Det er dog klart, at de nye offentligheder er kommet for at blive og enhver demokratiteori er dermed nødt til at inddrage digitale offentligheder.

Litteratur

Christensen, Ann-Dorte (2003), Køn, demokrati og forandring, in: Ch. Bryld/S.H. Rasmussen, Demokrati mellem fortid og fremtid, Tiderne Skifter Forlag, København, s. 145-159.

Esping-Andersen, Gøsta (1990), The three worlds of welfare capitalism, Polity Press, Cambridge.

Gimmler, Antje (2001), Deliberative democracy, the public sphere, and the internet, in: Philosophy & Social Criticism, Vol. 27 (4) 2001, s. 21-40.

Habermas, Jürgen (1962), Borgerlig offentlighed - Offentlighedens strukturændring: undersøgelse af en kategori i det borgerlige samfund, Informations Forlag, København (2009 dansk udgave med et nyt forord)

Habermas, Jürgen (2005), Demokrati og retsstat, Hans Reitzels Forlag, København.

Knudsen, Tim (2003), De nordiske statskirker og velfærdstaterne, in: K. Petersen, 13 Historier om den danske velfærdstat, Syddansk Universitetsforlag, Odense, s. 37 – 46.

Marshall, T.H. (1950/1992), Citizenship and social class, Pluto Press, London.

Mouritzen, Per (2015), En plads i Verden. Det moderne medborgerskab, Gyldendal, København

Ploug, Niels red. (2017), Økonomisk ulighed i Danmark, Djøf Forlag, København.

Sunstein, Cass (2001), Republic.com, University Press Princeton, Princeton.

Østergaard, Uffe (2003), Lutheranismen, danskheden og velfærdstaten, in: K. Petersen, 13 Historier om den danske velfærdstat, Syddansk Universitetsforlag, Odense, s. 27 – 36.